

NAPUŠTENA DJECA U ŠIBENSKOM NAHODIŠTU KRAJEM 19. STOLJEĆA

ABANDONED CHILDREN IN ŠIBENIK FOUNDLING HOUSE AT THE END OF THE 19th CENTURY

Ivo Mišur*

SAŽETAK

Krajem 19. stoljeća unutar šibenske bolnice nalazilo se nahodište u kojem su zbrinjavana napuštena djeca prije njihova udomljavanja. U radu će se na temelju matičnih knjiga krštenih i umrlih pokrajinske bolnice u Šibeniku analizirati smještajni kapaciteti nahodišta u razdoblju od 1886. do 1900. godine. Provest će se analiza zaprimljene djece prema načinu dolaska u nahodište i stupnju poznatosti podrijetla, odnosno identiteta. Prikazat će se mjesečna i godišnja distribucija zaprimanja djece u promatranom razdoblju. Obradit će se osnovne onomastičke karakteristike štićenika nahodišta.

Ključne riječi: napuštena djeca, nahodište, nahodi, Šibenik, bolnica, neželjena trudnoća

UVOD

Nahodišta su bila ustanove koje su se brinule o napuštenoj djeci, tzv. nahodima. Takva djeca bez roditeljske skrbi bila su društveno marginalizirana. Nahodišta su djeci osiguravala prehranu i zdravstvenu zaštitu u djetinjstvu, a poslije se brinula o njihovu osposobljavanju za samostalan život te uključivanju u društvenu zajednicu (Kralj-Brassard, 2020, str. 15). Institucionalizirana briga za napuštenu, u pravilu izvanbračnu djecu, počinje u srednjem vijeku u Italiji. Prvo nahodište otvoreno je 785. u Milanu (Škarica, 1928, str. 663). Mle-

* ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6044-8208>.

Adresa za korespondenciju: Ivo Mišur, Ladišina ulica 15, 10000 Zagreb, Hrvatska.
E-pošta: ivo.misur@gmail.com.

čani takav organizirani način brige za nahode tijekom srednjeg vijeka šire na istočnojadransku obalu. Najstarije nahodište u Dalmaciji bilo je ono dubrovačko otvoreno 1432. (Škarica, 1928, str. 663). Nahodi su zbrinjavani i u Zadru, Splitu, Kotoru i Šibeniku.

Djeca su zaprimana preko obrtaljke koja je osiguravala anonimnost majke. Smrtnost zaprimljene djece bila je gotovo stopostotna. Za vrijeme francuske uprave u Dalmaciji uvjeti su poboljšani. Pravilnik o bolnicama u Dalmaciji, izdan u Zadru 1827., ostao je na snazi sve do 20. stoljeća (Škarica, 1928, str. 665). Propisano je da se nahodišta brinu o djeci do njihove dvanaeste godine (Jelić, 1963, str. 250). Djeca su u nahodištu boravila tek privremeno, a davana su na skrb ženama iz Dalmatinske zagore i otoka uz novčanu naknadu. Hraniteljice su se početkom 19. stoljeće morale javljati župniku zadnje nedjelje u mjesecu da im izda potvrdu da je nahod živ (Jelić, 1963, str. 243). Da bi se spriječile prijevare (podvale drugog djeteta nakon smrti nahoda za kojega bi se primala naknada), djeca su žigosana slovom *P* na poplati. Već 1823., dakle pet godina nakon ukidanja žigosanja, komisija koja je provjerila stanje u zadarskom nahodištu upozorava na prijevare otkad nema znaka raspoznavanja. Kao novi znak raspoznavanja nahoda predlagali su stavljanje kožne trake sa žigom komisije (Jelić, 1963, str. 245).

U drugoj polovici 19. stoljeća ukidaju se nahodišta diljem Austro-Ugarske Monarhije, najprije u Kranjskoj (1871.) pa u Štajerskoj (1872.), Moravskoj (1872.), Galiciji (1873.), Trstu (1879.) i Tirolu (1881.) (Škarica, 1961, str. 234). Čini se da je ukidanje tirolskog nahodišta bio povod raspravi u Dalmatinskom saboru o prijedlogu zakona o ukidanju dalmatinskih nahodišta, o kojem se raspravljalo u Pokrajinskom saboru iste godine (Škarica, 1961, str. 234). Unatoč brojnim argumentima, do zatvaranja nije došlo.

Istraživanje nahodišta u hrvatskoj historiografiji počelo je u prvoj, a intenzivirano u drugoj polovici 20. stoljeća. Fokus dosadašnjih članaka bio je na početku rad nahodišta u srednjem vijeku te, posebice, na reformama za vrijeme francuske uprave početkom 19. stoljeća. Vjera Škarica je 1928. u *Liječničkom vjesniku* upozorila na tekući problem dalmatinskih nahodišta te ukratko obradila njihovu povijest u radu *Nahodišta u Dalmaciji*. Nezaobilazan je izvor za istraživanje dalmatinskih nahoda rad Romana Jelića „Zadarsko nahodište“. *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, objavljen 1963. godine. Slavko Perović je 2005. objavio rad „Roman Jelić i nahodišta“ u *Medica Jadertina* i na stručno-znanstvenim skupovima održao nekoliko predavanja o toj temi. O šibenskim nahodima pisao je jedino Miloš Škarica u članku „Nahodišta i nahodi u Dalmaciji, s osvrtom na nahode u Zadru (1841. – 1860.) i Šibeniku (1851. – 1880)“, koji

je 1961. objavljen u *Radovima Instituta JAZU* u Zadru. Mislava Bertoša je 2004. objavila dopunjeni magistarski rad *Djeca iz obrtaljke: Nametnuto ime i izgubljeni identitet: (Imena i prezimena nahoda u XIX. stoljeću)* u kojem je obradila onomastiku tršćanskog nahodišta. Andrea Rogošić i Antonija Luketin Alfirević obradile su onomastiku nahoda u Splitu („Imena i prezimena splitskih nahoda u 19. stoljeću“. *Folia Onomastica Croatica*), Ante Šupuk je 1978. objavio članak „O matičnoj knjizi dubrovačkih nahoda i njihovim prezimenima (ab anno 1830 – 1852)“ u *Analima Historijskog odjela Centra za znanstveni rad JAZU* u Dubrovniku. Splitskim nahodištem bavila se i Livija Brisky koja je 2009. objavila rad u *Paediatrica Croatica*. Dubrovačko nahodište detaljno je istražila Rina Kralj-Brassard u dvjema knjigama: *Djeca milosrđa: Napuštena djeca u Dubrovniku od 17. do 19. stoljeća* (2013.) i *Dubrovačko nahodište i njegovi štićenici (1818–1908)*. (2020.). Ivo Mišur je 2018. objavio članak „Kraljeva dica u Vrlici“ u *Analima za povijest odgoja*, jedini rad koji se nije fokusirao na nahodišta, već na mjesto njihove skrbi, tj. Vrliku. Isti je autor tri godine poslije objavio rad „Djeca iz splitskoga nahodišta 1877.–1892.“ u časopisu *Obnovljeni život*.

Dosadašnja istraživanja nisu dovoljno obuhvatila stanje u nahodištima za vrijeme Druge austrijske uprave, a pogotovo krajem 19. i početkom 20. stoljeća kada su takvi oblici zbrinjavanja napuštene djece ukinuti u ostatku Monarhije te opstaju jedino u Dalmaciji. Još jedna manjkavost dosadašnjeg istraživačkog rada ovog fenomena jest izostanak dublje statističke analize završene djece u nahodištu. U radu će se na temelju matičnih knjiga rođenih i umrlih šibenske pokrajinske bolnice statistički obraditi podatci o nahodima krštenim u razdoblju od 1886. do 1900. godine. Na temelju analize izvest će se zaključci o osnovnim demografskim karakteristikama šibenskih nahoda krajem 19. stoljeća. Dostupni podatci usporedit će se sa splitskim nahodištem u razdoblju od 1877. do 1892. godine.

NAHODIŠTE U ŠIBENIKU

Dosadašnja literatura početak šibenskog nahodišta većinom smješta u 1612. godinu kada je za vrijeme biskupa Vicenza Arrigonija postojalo sklonište za napuštenu djecu (Škarica, 1928, str. 663). Međutim, ono je radilo i prije jer se tijekom restauracije hospicija sv. Marije 1516. spominje nahodište unutar ove institucije (Pasini, 1958, str. 458). Nisu poznati uvjeti rada niti kapacitet ovog nahodišta u razdoblju od 16. do 19. stoljeća. Nahodišta su u promatranom razdoblju vjerojatno bila prisutna u Šibeniku na različitim lokacijama i s prekidima rada. Pomagale su im razne bratovštine (Devetak, 1983, str. 17). Početak suvremenog nahodišta u Šibeniku seže od 1. travnja 1808. i vezan je

uz reforme francuske uprave (Škarica, 1928, str. 663). Nahodište je već 1809. administrativno priključeno šibenskoj bolnici (Pasini, 1958, str. 459). U šibenskom je nahodištu 1817. bilo osamdeset nahoda od petsto devetnaest (15,4%), koliko ih je ukupno bilo u Dalmaciji. Bio je zaposlen jedino liječnik, za razliku od drugih dalmatinskih nahodišta u kojima je izdvajano za plaće ekonomu, priorice, svećenika, kirurga i sluškinja. U Šibeniku su, uz liječničku plaću, jedini troškovi bili plaće dojiljama i hraniteljima (Jelić, 1963, str. 241). Tijekom 1855. šibensko se nahodište brinulo za pedeset šestero djece u samoj zgradi, što je stajalo 1197 guldena, a na vanjskoj je skrbi bilo dvjesto šezdeset devet nahoda, uz trošak od 5838 guldena. U referentnoj godini umrlo je petero djece u nahodištu i trideset četvero na skrbi (Hugel, 1963, str. 208).

Dalmatinska su nahodišta u desetogodišnjem razdoblju, od 1874. do 1884., primila 3547 djece, od toga je u Šibeniku primljeno petsto četrdeset jedno djeteta, tj. 15,25% (Zemaljski sabor dalmatinski, 1885, str. 227). Godine 1889. u nadležnosti nahodišta, što u zgradi što "na dojitbi", bilo je dvjesto šesnaest djece od ukupno 1395 u Dalmaciji (15,48%). Godinu prije u Šibeniku ih je bilo sto devedeset devet. U toj je godini umro trideset jedan nahod, što je smrtnost od 14,35%. Jedino nahodište s višim udjelom smrtnosti bilo je ono dubrovačko (15,71%) (Zemaljski sabor dalmatinski, 1885, str. 230).

Predviđeni proračun šibenskog nahodišta za 1892. iznosio je 7860 guldena, a potrošen je 6871 gulden. Nahodište je te godine najviše novaca potrošilo na kupnju hrane za nahode na skrbi izvan zavoda, čak 61,6% ili 4227 guldena. Na hranu nahoda u samom zavodu potrošena su godišnje 934 guldena, što je 13,6% proračuna. U taj je trošak uključena prehrana dojilja koje su radile u nahodištu. Značajan su trošak bile plaće činovnika i nadstojnica, za koje se izdvajalo 740 guldena, odnosno 10,8% proračuna (Zemaljski sabor dalmatinski, 1894, str. 366). Bolnica, zajedno s nahodištem, seli u novosagrađenu zgradu 1883., na kojem je ostala do danas. Zanimljivo je da se šibensko nahodište spominje kao posljednje u Dalmaciji, u kojem se počela voditi evidencija o podrijetlu nahočadi i to tek 1928. (Machiedo, 1933, str. 55). Time je *de facto* prestalo zaprimanje nahoda jer je identitet, odnosno podrijetlo šticićenika bilo poznato. Na taj je način nahodište, barem službeno, u svojoj funkciji preraslo u sirotište. Početkom 1946. otvorio se novi dječji odjel u šibenskoj bolnici, čija je preteča bilo nahodište (Pasini, 1958, str. 463).

STATISTIKA KRŠTENE DJECE U ŠIBENSKOM NAHODIŠTU 1886. – 1900.

Djeca krštena u šibenskom nahodištu od sredine 19. stoljeća do 1886. upisivana su u matične knjige župe Varoš jer šibensko nahodište, za razliku od splitskog, nije imalo vlastite matične knjige (Škarica, 1961, str. 235). U matičnom uredu u Šibeniku nalazi se matična knjiga krštenih šibenske bolnice, u kojoj su zapisana djeca koja su rođena ili zaprimljena u tu instituciju u razdoblju od 1886. do 1926. godine. Jedini dio te matične knjige koji je dostupan javnosti objavljen je na web-stranici *Family search*¹ i obuhvaća razdoblje od 1886. do 1900. (*Births (Rođeni) 1886–1900 Deaths (Umrli) 1886–1920*).

U matičnu knjigu krštenih šibenske pokrajinske bolnice u razdoblju od 1886. do 1900. upisane su četiristo četiri osobe. Novorođenčad se dijeli na zakonite (rođeni u braku) i nezakonite (rođeni izvan braka). Od ukupnog broja rođenih tek ih je dvadeset šest ili 6,44% prema crkvenim i državnim zakonima bilo zakonito, odnosno u maticu rođenih su upisana imena obaju roditelja koji su bili u zakonitom braku. Riječ je o rotkinjama koje su imale određenih problema s trudnoćom. Tako je Cvijeta Vrančić, udana za Marka iz Vrlike, rodila sina 6. travnja 1897., a u opaskama je napomenuto da je dijete rođeno prije vremena, tj. u šestom mjesecu trudnoće. Broj zakonite djece rođene u nahodištu raste zadnjih godina 19. stoljeća. Tako ih je 1899. rođeno čak osmero. Budući da nisu ostavljena na skrb niti su dolazila u zakonsku nadležnost nahodišta te su nakon porođaja puštana na kućnu njegu zajedno s roditeljima, zakonita djeca bit će izostavljena iz daljnjih analiza.

Nezakonita se s obzirom na stupanj poznatosti svog podrijetla dijele na nahode, tj. djecu nepoznatih roditelja ostavljenu izvan nahodišta, te djecu ostavljenu u nahodištu, kojima je u pravilu bio poznat identitet majke koja je dijete i predala. Katkad su se žene porodile u samom nahodištu te bi ostavljale svoju djecu na daljnju skrb toj instituciji. Budući da se u opaskama u matici ne spominje, može se zaključiti da se obrtaljka nije koristila u Šibeniku krajem 19. stoljeća. Nahodište u Šibeniku je od 1886. do 1900. zaprimilo na skrb tristo sedamdeset osmero nezakonite djece. Najbrojnija su bila djeca koju su majke rodile izvan bolnice te su ih predavale na daljnju skrb nahodištu. Čak su dvjesto četrdeset tri djeteta (60,15%) tako dospjela u nahodište. U petnaestogodišnjem vremenskom intervalu primljeno je sto i šest nahoda u pravom smislu riječi, tj. napuštene djece nepoznatih roditelja. Oni su činili 26,24% ukupnog broja krštenih u nahodištu. U samoj bolnici rođeno je dvadeset de-

¹ Dostupno na internetskoj stranici: www.familysearch.com.

vetero nezakonite djece, što čini udio od 7,18% svih upisa u matici krštenih. Ta su djeca nakon porođaja ostavljena u nahodištu na daljnju skrb.

Usporede li se podatci sa statistikom splitskog nahodišta u razdoblju 1877. do 1892. vidljivo je da je udio rođenih i naknadno donesenih u bolnicu u šibenskom nahodištu malo niži (60,15% i 65,79%). U Šibeniku je postotak napuštene djece nepoznatog podrijetla viši (26,24%) od onoga zabilježenog u nahodištu u Splitu (18,59%). Udio djece rođene u zavodu u Splitu je pak viši (15,62%) od udjela u Šibeniku (7,18%). U splitskom se nahodištu, za razliku od šibenskog, nisu rađala zakonita djeca (kojima su poznata oba roditelja).

Tablica 1. Djeca ostavljena na skrb u šibenskom nahodištu po godinama 1886. – 1900.

	Ostavljeni izvan nahodišta		Ostavljeni u nahodištu		Ukupno	
1886.	5	4.72%	19	6.99%	24	6.35%
1887.	12	11.32%	22	8.09%	34	8.99%
1888.	8	7.55%	13	4.78%	21	5.56%
1889.	15	14.15%	22	8.09%	37	9.79%
1890.	11	10.38%	10	3.68%	21	5.56%
1891.	7	6.60%	14	5.15%	21	5.56%
1892.	7	6.60%	15	5.51%	22	5.82%
1893.	7	6.60%	11	4.04%	18	4.76%
1894.	6	5.66%	26	9.56%	32	8.47%
1895.	6	5.66%	15	5.51%	21	5.56%
1896.	9	8.49%	14	5.15%	23	6.08%
1897.	3	2.83%	25	9.19%	28	7.41%
1898.	3	2.83%	24	8.82%	27	7.14%
1899.	4	3.77%	23	8.46%	27	7.14%
1900.	3	2.83%	19	6.99%	22	5.82%
Ukupno	106	100.00%	272	100.00%	378	100.00%

Godišnji prosjek zaprimljene djece nepoznatih roditelja iznosio je 7,06, a prosjek zaprimljene djece kojima je poznata majka bio je 18,12. U šibensko je nahodište tako godišnje dolazilo 25,2 novorođenčadi. Najviše ih je zaprimljeno 1889., čak petnaest. Najmanji broj primanja djece nepoznatog podrijetla bilježi se 1897., 1898. i 1900. kada ih je bilo tek po troje svake godine. Najviše djece kojima je bio poznat majčin identitet primljeno je u bolnici 1899., njih dvadeset petero. Iduće godine bilježe se dvadeset četiri takva slučaja, a 1899. dvadeset tri. Visoke brojke zabilježene su 1887. i 1889. kada su po dva-

deset dvije majke ostavile svoju djecu u nahodištu. Najmanje novorođenčadi s ovim stupnjem poznatosti podrijetla bilo je 1890. kada ih je ostavljeno tek desetero. Po malobrojnosti se još ističe 1893. kada je ostavljeno jedanaestero djece poznatih majki.

Mjesečna distribucija primanja djece ukazuje na razmjerno ravnomjernu raspodjelu, s iznimkom siječnja. U siječnju je zaprimljeno četrdeset troje djece, što čini najveći udio od 11,38% ukupnog broja. U ostalim mjesecima broj je donekle stabilan, varirajući od minimuma od dvadeset troje u kolovozu do trideset četvero u veljači. Slijede travanj s 36 (9,52%), veljača s 34 (8,99%), srpanj i listopad sa po 30 (8,73%), ožujak s 34 (8,99%), svibanj i lipanj s 30 (7,94%), rujan s 29 (7,67%), studeni s 28 (7,41%), prosinac s 27 (7,14%), kolovoz s 23 (6,08%).

Tablica 2. Mjesečna distribucija djece ostavljene na skrb u šibenskom nahodištu 1886. – 1900.

Začeće	Rođenje	Ostavljani izvan nahodišta		Ostavljani u nahodištu		Ukupno	
svibanj	siječanj	13	12.26%	30	11.03%	43	11.38%
lipanj	veljača	9	8.49%	25	9.19%	34	8.99%
srpanj	ožujak	13	12.26%	19	6.99%	32	8.47%
kolovoz	travanj	9	8.49%	27	9.93%	36	9.52%
rujan	svibanj	6	5.66%	24	8.82%	30	7.94%
listopad	lipanj	5	4.72%	25	9.19%	30	7.94%
studen	srpanj	13	12.26%	20	7.35%	33	8.73%
prosina	kolovoz	3	2.83%	20	7.35%	23	6.08%
siječanj	rujan	6	5.66%	23	8.46%	29	7.67%
veljača	listopad	11	10.38%	22	8.09%	33	8.73%
ožujak	studen	10	9.43%	18	6.62%	28	7.41%
travanj	prosina	8	7.55%	19	6.99%	27	7.14%
	Ukupno	106	100.00%	272	100.00%	378	100.00%

Ako se provede komparativna analiza mjesečne distribucije zaprimljenih nahoda (ostavljeni izvan nahodišta) i djece ostavljene u nahodištu, evidentno je da postoje određene razlike. Najveći priljev nahoda bio je u siječnju, ožujku i srpnju, kada ih je zaprimljeno po trinaestero, što za svaki mjesec čini udio od 12,26% svih zaprimljenih nahoda. Desetero ih je doneseno u nahodište u studenome, što je 9,43%, a po devet (8,40%) u veljači i travnju. U svibnju i rujnu šestoro je djece nepoznatog podrijetla dano na skrb djelatnicima nahodišta, a u lipnju ih je primljeno tek petero (4,72%). Najmanji broj ih je zaprimljen u kolovozu, tek troje ili 2,83%.

Najviše je majki svoju je djecu predalo na skrb nahodištu u siječnju, trideset ili 11,03%. U travnju ih je primljeno 27 (9,19%), a u veljači i lipnju po 25 (9,19%). Dvadeset četvero ih je došlo u svibnju (8,82%), a u rujnu 23 (8,46%). Po broju primljenih slijede: listopad (22), srpanj i kolovoz (20), ožujak i prosinac (19). Najmanje djece ovog stupnja poznatosti identiteta u nahodište je primljeno u studenome (18).

Broj djece djelomično poznatog podrijetla veći je od ukupnog broja nahoda te je i mjesečni priljev veći. Usporedi li se mjesečna distribucija dviju skupina, vidljivo je da je najveća razlika u udjelima nahoda te onih koje su majke rodile i ostavile u zavodu u lipnju. U tom je mjesecu napušteno tek 4,72% ukupnog broja nahoda, a od ukupnog broja majki koje su ostavile djecu na skrb, a čiji je identitet poznat, njih 9,19% učinilo je to u lipnju. Srpanj je mjesec u kojem je veći udio nahoda (12,26%), a manji druge nezakonite djece (7,35%). U kolovozu ponovno dolazi do pada udjela nahoda u godišnjoj distribuciji jer ih je tada ostavljeno najmanje, tek 2,83%, dok je broj ostale nezakonite djece stabilan, tj. 7,35%. Sezonska distribucija zaprimljene djece pokazuje da sezonska doba nisu imala utjecaj na broj zaprimljene djece. U zimskim mjesecima zaprimljeno ih je 27,51%, u proljeće 25,93%, ljeto 22,75%, a u jesen 23,81%.

Ritam začeca neželjene djece u šibenskom nahodištu djelomično se razlikuje od ritma neželjenih začeca nahodišta u Splitu. U Splitu je najviše djece začeto u svibnju, lipnju i srpnju, nakon čega je slijedio pad do siječnja. U Šibeniku je najviše nezakonite djece primljeno na skrb, začeto u svibnju. Drugi je mjesec po brojnosti kolovoz, a ističu se još studeni i veljača. Spolna je raspodjela ravnomjerna. Šibensko je nahodište u promatranom razdoblju skrbilo za sto devedeset dva dječaka (50,79%) i sto osamdeset šest djevojčica (49,21%). Od ukupnog broja djece kojima je poznata samo majka, 51,84% su bila muška (141), a 48,16% ženska djeca (131). U bolnicu je zaprimljen pedeset jedan muški nahod (48,11%) i pedeset pet ženskih (51,89%). Na broj je zasigurno utjecao kapacitet nahodišta. Šibenska je bolnica mjesečno mogla zaprimiti tridesetak djece na trajniju skrb.

Don Grgo Tambača, svećenik koji je krstio većinu djece, nije bio dosljedan ni u opsegu podataka koje je upisivao. Za samo sto roditelja upisana je dob u vrijeme rađanja, što je tek 33,6% od ukupnog broja majki upisanih u maticu krštenih. Prosjek godina popisanih roditelja iznosio je 25,5 godina. Najmlađa je bila Božica Perica iz Benkovca, koja je rodila sa šesnaest godina, a najstarija četrdesetdvogodišnja Kata Pavlović iz Ugljana, koja je bila udovica.

Pri upisu troje napuštene djece nepoznatih roditelja, vidljiv je naknadni upis majke. U matici se takav slučaj prepoznaje kada je evidentirano da je dijete doneseno "izvanka", a majka je ipak upisana te tinta tog upisa redovito ima drukčiju nijansu od ostatka teksta. Zanimljivo je da je svećenik za devetnaestero djece nepoznatih roditelja upisao mjesto odakle su donesena u nahodište. Ta su djeca vjerojatno pronađena napuštena na ulici u tim mjestima, nakon čega su donesena u bolnicu. Tako je za 17,92% šibenskih nahoda poznato mjesto podrijetla, ali su podaci o roditeljima nepoznati. Čak jedanaestero ih je rođeno u samom gradu Šibeniku, troje u Skradinu i po jedno u Bribiru, Tribunu, Vodicama, Tisno i Petrčanima

U razdoblju od 1886. do 1900. u nahodištu su rođena tri para blizanaca. Dvadesetčetverogodišnja Marija Lovranov iz Zlarina rodila je 22. svibnja 1894. blizance Juliju i Stanislava. Dvadesetmogodišnja Lucija Čaleta iz Bilica dobila je Matu i Matiju 17. svibnja 1887., a Ana Bilić iz Raslina rodila je 28. kolovoza 1889. Jeronima i Ivana. Za sto devedeset četvero djece s poznatom majkom, nije navedeno mjesto podrijetla. Od upisanih mjesta navode se: Arbanasi, Bale, Baljke, Benkovac, Betina, Bilice, Blizna, Boraja, otok Brač, Cavtat, Češka, Culišić, Danilo, Drniš, Dubrave, Gaćelezi, Gornji Muć, Grebaštica, Jadrtovac, Jezera, Karlovac, Kaštel Štafilić, Kistanje, Klis, Ključ, Knin, Komiža, a živi u Puli, Konjevrate, Kranjska, Krapanj, Miljevci, Mirlović, Obrovac, Oklaj, Omiš, Pakovo selo, Perušić-Lika, Petrčani, Planjane, Podstrana, Primošten, Promina, Prvić Šepurina, Radonić, Rasline, Razvođe, Rogoznica, Rupe, Sankovići, Sedramić, Seget, Šibenik, Sinj, Siverić, Skradin, Slivno, Smiljavci, Split, Stankovci, Sv. Petar u Šumi, Istra, Tisno, Tribunj, Trst, Ugljane, Unešić, Veliki Pogani, Vodice, Vrbnik, Vrlika, Zaton, Zlarin, Zlošelo i Žitnić.

STATISTIKA UMRLE DJECE U ŠIBENSKOM NAHODIŠTU 1886. – 1900.

Istraživanje smrtnosti nahoda koji su dani na othranu izvan nahodišta, problematično je. Budući da su skrbnici za brigu o nahodima dobivali novčanu naknadu, njihovom bi je smrću gubili. Upravo je radi ostvarivanja financijske dobiti često dolazilo do zatajivanja nahodove smrti. Skrbnici bi župniku prijavili smrt vlastita djeteta te tako zadržavali naknadu za brigu o nahodu (Škarica, 1861, str. 233). Uzevši u obzir financijsku korist koju su skrbnici ostvarivali zatajivanjem nahodove smrti, može se pretpostaviti da je smrtnost udomljenih nahoda u pravilu nešto viša od one prikazane u arhivskim dokumentima.

Podatci o umrlim nahodima nalaze se u matičnoj knjizi umrlih, ali i u matici krštenih pokrajinske bolnice u Šibeniku. U matici krštenih upisana je naknadna napomena o smrti za sto dvadeset četvero, a u matičnoj knjizi umrlih pokrajinske bolnice u Šibeniku upisana je smrt devedesetero djece iz nahodišta. Razlika između broja umrlih u matici rođenih i u matičnoj knjizi umrlih je trideset četvero djece. Smrtnost je, dakle, iznosila minimalno 32,80%. Riječ je samo o djeci koja su umrla u nahodištu, ali se ne zna kolika je smrtnost nahoda upućenih na izvaninstitucionalnu skrb. Za prikaz umrlih po godinama iskoristit će se podatci iz matične knjige krštenih jer je tamo upisano više smrti od matice umrlih. Najviše ubilježene smrti prema opaskama u matici krštenih bilo je 1899. kada je umro dvadeset jedan štíćenik bolnice, a najmanje 1888. kada nije bilo upisanih smrti. Valja reći da od 1896. broj upisanih smrti u maticama raste.

Tablica 3. Distribucija umrle djece zaprimljene u šibenskom nahodište po godinama prema opaskama u matici krštenih.

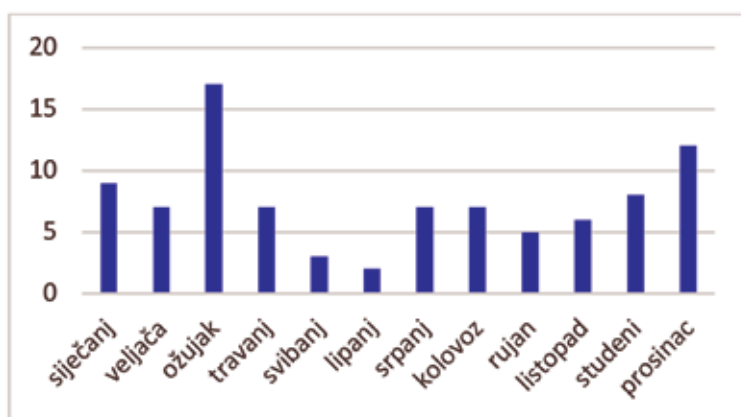
	1886.	1887.	1888.	1889.	1890.	1891.	1892.	1893.
Ostavljeni izvan nahodišta	1	3	0	3	2	3	2	0
Ostavljeni u nahodištu	1	5	0	6	2	4	8	3
UKUPNO	2	8	0	9	4	7	10	3
	1894.	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.	UKUPNO
Ostavljeni izvan nahodišta	1	1	6	3	2	4	0	31
Ostavljeni u nahodištu	5	5	8	7	8	17	14	93
UKUPNO	6	6	14	10	10	21	14	124

Budući da je u matici krštenih zapis o smrti često tek znak grčkog (jednokrakog) križa, bez datuma, za analizu mjesečne distribucije koristit će se podatci iz matica umrlih. Prema podacima iz matice krštenih, od ukupnog broja umrlih za 75% ili devedeset troje djece identitet je majke poznat. U istom razdoblju umro je trideset jedan nahod, što je četvrtina svih smrti. Smrtnost nahoda iznosila je 29,2%, a smrtnost djece koju su majke ostavile na skrb bila je nešto viša, iznosila je 33,1%. Zabilježena su i četiri mrtvorodenčeta. Šibenski nahodi najčešće su umirali u ožujku, tada je umrlo sedamnaestero djece ili

18,89%. Minimum smrtnosti zabilježen je u lipnju, tek dvoje ili 2,22%, nakon čega broj umrlih raste s oscilacijama sve do prosinca. Trideset dvoje umrlih bilo je starije od mjesec dana. Najstarije dijete imalo je dvadeset dva mjeseca, a najmlađe je umrlo na dan rođenja. Prosjek umrlih je manji od tri mjeseca starosti.

Tablica 4. Mjesečna distribucija umrle djece zaprimljene u šibensko nahodište 1886. – 1900. prema podacima iz matica umrlih.

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	UKUPNO
9	7	17	7	3	2	7	7	5	6	8	12	90



Slika 1. Mjesečna distribucija umrle djece zaprimljene u šibensko nahodište 1886. – 1900. prema podacima iz matica umrlih.

DOJILJE, KRŠTENI KUMOVI, POZAKONJENJE I ŽIVOT NAKON NAHODIŠTA

Zaposlenici splitskog nahodišta pomno su pazili na djetetovu, odnosno majčinu vjeroispovijest pa su pravoslavna djeca slana na skrb isključivo dojiljama iste vjere. Don Grgo Tambača također je redovito upisivao majčinu vjeroispovijest. Tako se u matici rođenih nalazi dvanaestero djece čije su majke bile pravoslavke, što je 3,17% ukupnog broja napuštene djece. Međutim, za tu je djecu upisano da su krštena u katoličkoj vjeri. U rubrici napomena pojašnjen je taj postupak: "Po izričitoj želji matere bi ovo čedo kršteno u Katoličkoj crkvi." Moguće je da postoji matica rođenih pravoslavne parohije u kojoj su upisivana krštenja nahoda čije majke nisu pristale da im dijete krsti katolički svećenik. Većinu djece krstio je don Grgo Tambača (1860. – 1938.), šibenski

kanonik. Samo dvoje je krstio don Vice Kizarjol. Osim svećenika, krštenja su u izvanrednim situacijama, tj. u slučaju životne ugroženosti djeteta, obavljale i primalje. Na takav je izvanredan način kršteno troje djece. Kume djeci pri krštenju redovito su bile zaposlenice nahodišta (nadstojnica, primalje i dojilje).

Djevojke bi dolazile roditi u bolnicu te bi nakon porođaja djecu ostavljale na daljnju skrb nahodištu. Škarica (1961, str. 232) piše da su roditelje nekad i same ostajale u nahodištu gdje bi pomagale te ujedno dojile svoju i tuđu djecu. Matice rođenih šibenske bolnice potvrđuju takvu praksu. U promatranom razdoblju u bolnici je rodilo dvanaest rotkinja, koje su i same bile nahodi. Od njih je samo Emilija Bonifacio odrasla u Trstu, ostale su bile iz šibenskog nahodišta. Bilježe se i obratni slučajevi, da su zaposlenice postajale roditeljama u nahodištu. Frana Gješćević koja je upisana kao kuma najviše puta, i sama je nakon višegodišnje službe rodila kćer Frančesku 7. ožujka 1891. godine. Otac nije upisan. I Manda Mamut rodila je u nahodištu 1890. i 1892., kao i Tona Baus Tomina 1900. godine. Neke su rotkinje u nahodište dolazile više puta. Stana Pućo i Marija Pekas su u pokrajinskoj bolnici rađale po dva puta. U maticama se u rubrici kumova spominje osoblje nahodišta i bolnice. Poslušnica je bila Frana Gješćević, primalje Joka Dundić, dojilje Luca Barač, Marija Kaloper i Mara Perković, a navedene su još, bez navođenja posla, Cvita Vukorepa, Marta Kolušić, Kata Kolušić, Tona Bauš, Matija Bartulović, Manda Mamut i Kata Friganović. Kumovi po jednog djeteta bili su dr. Mate Lukšić Nižetić i dr. Filip Smolčić, vjerojatno zaposlenici bolnice.

Zatvaranje nahodišta diljem Austro-Ugarske Monarhije i opstanak samo onih dalmatinskih, bilo je uzrokom da su u njih primana djeca iz udaljenih dijelova tadašnje Monarhije (Zemaljski sabor dalmatinski, 1885, 123). Većina je pak zaprimana u najveće i najsjevernije nahodište, ono zadarsko. Međutim, iako je bilo manje, i u šibenskom su nahodištu zabilježena djeca čije su majke bile podrijetlom iz udaljenih krajeva (Kranjska i Kongratz u Češkoj).

Nezakonito dijete već upisano kao takvo u matice moglo se naknadno pozakoniti vjenčanjem roditelja. U šibenskom nahodištu zabilježen je neobičan slučaj pozakonjenja nahoda, dakle djeteta čiji roditelji uopće nisu upisani u matici krštenih. U travnju 1895. krštena je djevojčica Ljubica. Četiri mjeseca poslije, tj. 19. kolovoza, u bolnicu su došli Toma Baranović i Luka Gojanović sa *svjedočanstvom krštenja* kojim su dokazali da su biološki roditelji djeteta kojem su pri rođenju dali ime Marija. Par se vjenčao tek u studenom 1896. godine. Zanimljivost je da je otac bio osamnaest godina mlađi od djetetove majke. Djevojčica je doživjela odraslu dob te se udala. Za razliku od knjige splitskog nahodišta, u kojem su upisivani podatci o mjestima u koja su djeca dana na odgoj, šibenska matica nahoda u pravilu ne navodi ovaj podatak. Jedino je

za Adama Devića, rođenog 4. travnja 1900., upisano da ga je odgojila obitelj Bašelovići u Grebaštici. Skromna novčana potpora skrbnicima uzrokovala je smanjenje kriterija za njihov odabir, o čemu svjedoči novinski izvještaj iz 1933. godine. Tridesetpetogodišnja seljanka iz Ljubostinja pronađena je u alkoholi-ziranom stanju kako leži na ulici. Policija je utvrdila da je riječ o osobi koju je šibenska bolnica imenovala "odgojiteljicom" nahoda. Posao je radila od 1933. za 150 dinara mjesečno („Pijanica žena na šibenskoj ulici", 1935, str. 4). U matici rođenih šibenske bolnice za šestero napuštenih nahoda upisano je da su poslije u životu stupili u brak. Za neke su upisani i podatci o smrti desetljećima nakon zaprimanja u nahodište.

NAHONOMASTIKA – ONOMASTIKA NAHOČADI

Ante Šupuk (1978, str. 324) skovao je termin nahodimak (nahod + nadi-mak) za nahodska prezimena. Prateći njegovo nazivlje, tada bi dio onomastike koji se bavi nahodima nosio naziv "nahonomastika". Pravilnik o dalmatin-skim bolnicama iz 1827. propisivao je da uprava nahodišta određuje naho-dovo ime i prezime. Ako je dijete zaprimljeno s poznatim imenom i prezime-nom, u matice se upisuje uz eventualni dodatak drugog prezimena. U slučaju pozakonjenja djeteta ili preuzimanja od bioloških roditelja, dijete gubi ime nadjenuto u nahodištu i vraća mu se izvorno, roditeljsko (Jelić, 1963, str. 25). Djeci su često nadijevana posprdna imena. Neuobičajenim imenima nahodi su obilježeni za cijeli život. Na ovaj način je fizički trag kojim su sve do početka 19. stoljeća označavani užarenim žigom, zamijenjen onim onomastičkim.

U matici krštenih nalazi se sedamdeset osam različitih imena nadjenutih sto šest nahoda, od kojih trideset sedam ženskih i četrdeset jedno muško. Don Grgo Tambača je šibenskim nahodima imena nadijevao uglavnom pra-teći rimski kalendar Katoličke crkve. Najčešće žensko ime bilo je Marija, koje je upisano pet puta. U matici se nalaze po trojica dječaka koja su dobila ime-na Ivan, Josip i Mate. Prezimena su pri krštenju upisana tek za osamnaestero nahoda. U rubrici "Opazke" svećenik je upisao sljedeću napomenu: "Pošto se ne znade za roditelja rođenog, stoga niti za prezime pravo, dužobrižnik mu ga nadjene" – prezime. Nahodišni dušebrižnik odabrao je sljedeća: Abjanić, Anić, Aničić, Baldić, Benić, Calais, Josipović, Jurčić, Ljevaja, Pagnotta, Pulje-si, Maksimović, Mulić, Mulačić, Napoli, Petrić, Pokunjac i Turchi. Samo su četiri prezimena pisana transliteracijom karakterističnom za talijanski jezik (Calais, Napoli, Pagnotta i Turchi), ostatak je zapisan u duhu hrvatskog jezi-ka. Prezimena Petrić, Baldić, Josipović, Maksimović, Benić, Aničić i Anić mot-ivirana su osobnim imenom nadjenutim nahodima (Petar Petrić, Benedikt Benić, Maksimilijan Maksimović itd.). Sva navedena prezimena uvjetovana

su datumom i dobivena prema svecu iz kalendara. Prezimena Napoli, Puljesi i Calais imaju motive u geografskim pojmovima. Prezimena Mulić i Mulačić dolaze od riječi "mulac" u značenju djeteta kojem je nepoznat otac. Naknadno su upisana prezimena za još četrnaestero djece (Andabaka, Aračić, Aras, Deronja, Gjovanović, Kovlata, Knežević, Kučić, Lavić, Mandušić, Mikačić, Radić, Rović i Runinović). Dvoje nahoda su prezimena dobili prema uputama na ceduljama koje su pronađene zajedno s njima. Riječ je o prezimenima Trifoni i Pelenta. Zabilježena su i dva slučaja da je nahod poslije promijenio ime dobiveno pri krštenju. Maksimilijan Maksimović je skratio osobno ime u Milan, a Josefa Mjesečević, rođena 1900., postala je Milica. Valja istaknuti da Tambača nije dosljedan u transliteraciji imena koja je nadijevao. Tako je jedna djevojčica nazvana Jelisaveta, a druga Elizabeta.

ZAKLJUČAK

U Šibeniku je još od 16. stoljeća, s prekidima, funkcionirala institucionalna briga o napuštenoj djeci, tj. nahočadi. O njima su se najprije brinule razne bratovštine da bi početkom 19. stoljeća, za vrijeme francuske uprave, nahodište postalo dijelom pokrajinske bolnice. Zasebna matična knjiga krštene djece u pokrajinskoj bolnici u Šibeniku počela se voditi od 1886. godine. Dotad su nahodi upisivani u matice župe Varoš. Tijekom 19. stoljeća šibenski nahodi su činili oko 15% ukupnog broja napuštene djece o kojima su se brinule te institucije u Dalmaciji. Šibensko nahodište je od 1886. do 1900. primilo tristo sedamdeset osmero djece. Majke su čak dvjesto četrdeset troje djece donijele kao novorođenčad te je upisan njihov identitet u maticama krštenih. Ta su djeca činila 60,15% ukupnog broja šticećenika nahodišta. U promatranom razdoblju primljeno je sto šest nahoda, tj. napuštene djece bez identiteta. Oni su činili 26,24% ukupnog broja krštenih u nahodištu. U bolnici je rođeno dvadeset devetero djece koju su neudane majke ostavile na skrb nahodištu, što čini udio od 7,18% svih upisa u matice krštenih.

U Šibeniku je u nahodište u prosjeku zaprimano 25,2 nahoda godišnje. Godišnji prosjek zaprimljene djece nepoznatih roditelja iznosio je 7,06, a prosjek zaprimljene djece kojima je poznat identitet jednog roditelja, tj. majke, bio je 18,12. Mjesečna distribucija krštenih pokazuje ujednačenu raspodjelu zaprimanja s ostvarenim maksimum u siječnju. Većinu djece je krstio šibenski kanonik Grgo Tambača. Nahodi su dobivali imena prema spomendanima svetaca u katoličkom kalendaru. Prezimena su bila proizvoljno odabrana od dušebrižnika, a upisana su tek za manji dio napuštene djece. Majčina vjeroispovijest redovito je upisivana pri krštenju. Djeca kojima je majka bila pravoslavne vjere, krštena su kao katolici jedino na izričitu želju roditelja. Pojedine

bi djevojke dolazile roditi u bolnicu te bi nakon porođaja djecu ostavljale na daljnju skrb nahodištu. Osim iz okolice Šibenika, bilo je roditelja iz udaljenih krajeva tadašnje Austro-Ugarske Monarhije.

Podatci o umrloj djeci nalaze se u matičnoj knjizi umrlih, ali i u matici krštenih pokrajinske bolnice u Šibeniku. Analiza smrtnosti nahoda problematična je zbog ograničenosti podataka te tadašnjih malverzacija radi financijske koristi. U samom je nahodištu prema matici umrlih umrlo sto dvadeset četvero zaprimljene djece, što je smrtnost primljenih nahoda od 32,80%. Ako bi se pribrojili umrli dani na skrb izvan nahodišta, smrtnost bi značajno porasla. Šibenski nahodi najčešće su umirali u ožujku. U bolničkim maticama nisu upisani podatci o daljnjem životu preživjelih nahoda. Valja ih tražiti u maticama župa u kojima su nahodi davani na skrb. Šibensko nahodište nakon 1928. postupno prelazi u sirotište koje je nakon Drugoga svjetskog rata pretvoreno u Dječji odjel bolnice u Šibeniku.

Valja istaknuti da ukidanjem nahodišta nisu nestala nahoćad, napuštena djeca nepoznata podrijetla, kojih ima i danas. Danas se o njima brinu domovi za nezbrinutu djecu, koji imaju puno bolje uvjete stanovanja od nekadašnjih nahodišta te gotovo stopostotnu stopu preživljavanja. Napuštenoj djeci nastoji se osigurati što normalniji život zbrinjavajući ih u udomiteljskim i posvojiteljskim obiteljima.

LITERATURA

1. Bertoša, M. (2004). *Djeca iz obrtaljke: Nametnuto ime i izgubljeni identitet: (Imena i prezimena nahoda u XIX. stoljeću)*. Zagreb: Profil International.
2. Brisky, L. (2009). Splitsko nahodište. *Paediatrica Croatica*, 53(supl. 1), 12-17.
3. Devetak, V. (1983). *Sveti križ u Docu*, Šibenik: Šibenska biskupija.
4. Huegel, S. (1863). *Findelhäuser und das Findelwesen Europas*. Beč:Verlag, Druckund Papier von Leopold Somler.
5. Jelić, R. (1963). Zadarsko nahodište. *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 10, 213-289.
6. Kralj-Brassard, R. (2013). *Djeca milosrđa: Napuštena djeca u Dubrovniku od 17. do 19. stoljeća*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku HAZU.
7. Kralj-Brassard, R. & Puljizević, K. (2013). Porod iz nevolje: Skrb o trudnicama i roditeljama pri dubrovačkom nahodištu u drugoj polovici 18. stoljeća. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 51(1), 359-388.
8. Kralj-Brassard, R. (2020). *Dubrovačko nahodište i njegovi šticenici (1818–1908)*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku HAZU.
9. Machiedo, J. (1933). *Pedeset godina šibenske bolnice, Spomen-knjiga o pedesetgodišnjici Banovinske bolnice u Šibeniku 1883–1933*. Šibenik.
10. Mišur, I. (2018). Kraljeva dica u Vrlici. *Anali za povijest odgoja*, 15-16, 87-94.
11. Mišur, I. (2019). Demografska analiza stanovništva grkokatoličke župe Kričke. *Služba Božja*, 59(2), 159-175.

12. Novak, G. (1978). *Povijest Splita III*. Split: Čakavski sabor.
13. Pasini, J. (1958). Historijat bolnice u Šibeniku, *Liječnički vjesnik*, 9-10, 458-464.
14. Perović, S. (2005). Roman Jelić i nahodišta. *Medica Jadertina*, 35(supl.), 17-20.
15. Rogošić, A. & Luketin Alfirević, A. (2014). Imena i prezimena splitskih nahoda u 19. stoljeću. *Folia Onomastica Croatica*, 23, 209-241.
16. Škarica, M. (1961). Nahodišta i nahodi u Dalmaciji, s osvrtom na nahode u Zadru (1841. – 1860.) i Šibeniku (1851. – 1880.). *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 8, 231-262.
17. Škarica, V. (1928). Nahodišta u Dalmaciji. *Liječnički Vjesnik*, 50(5), 663-671.
18. Šupuk, A. (1978). O matičnoj knjizi dubrovačkih nahoda i njihovim prezimenima (ab anno 1830–1852). *Anali Historijskog odjela Centra za znanstveni rad JAZU u Dubrovniku*, 15-16, 321-356.
19. Zemaljski sabor dalmatinski. (1885). *Izviešća brzoopisna i analitična XXVI. zasjedanja zemaljskoga sabora*. 14. listopada do 7. studenog, Zadar: Narodni list.
20. Zemaljski sabor dalmatinski. (1885). *Izviešća brzoopisna i analitična XX. zasjedanja zemaljskoga sabora*. 16. lipnja do 8. srpnja 1884. Zadar: Narodni list.
21. Zemaljski sabor dalmatinski. (1895). *Izviešća brzoopisna i analitična XXIX. zasjedanja zemaljskoga sabora*. 10. siječnja do 14. veljače 1894. Zadar: Narodni list.

ARHIVSKI IZVORI

1. Matični ured Šibenik (MUŠ). *Matična knjiga rođenih bolnice u Šibeniku 1886–1900*.
2. Matični ured Šibenik (MUŠ). *Matična knjiga umrlih bolnice u Šibeniku 1886–1920*.
3. Pijanica žena na šibenskoj ulici, *Jadranski dnevnik* (1935, srpanj 25.), 4.

SUMMARY

The Šibenik Foundling House was an institution that cared for abandoned children before their adoption. The paper analysed the accommodation capacities of the foundling house from 1886 to 1900, using registers of baptisms and deaths from the provincial hospital in Šibenik as the basis for the analysis. An analysis of the received children was conducted based on how they arrived at the site and the level of knowledge about their origin or identity. From 1886 to 1900, the Šibenik Foundling House received three hundred and seventy-eight abandoned children with a yearly average of 25.2 children. Two hundred and forty-three children were brought to the hospital by their mothers as newborns, and their identities were recorded in the baptism registers, constituting 60.15% of the total number of residents in the Foundling House. One hundred and six received infants were foundlings—children without known identity—comprising 26.24% of the total number of baptisms in the hospital. Twenty-nine children were born in the hospital and left by unmarried mothers in the care of the Foundling House, making up 7.18% of all entries in the register of baptisms. The monthly distribution of received children shows a balanced distribution. The mortality rate of these children in the Foundling House was 32.80%. Children who did not have names and surnames were given to them by the priest who baptised them.

Keywords: abandoned children, site, findings, Šibenik, hospital, unwanted pregnancy